

Libor MARTINEK

Multikulturnost jako rys současné literární aktivity na Těšínsku

Kultura a literatura v české části Těšínska, pro kterou se v polské historiografii a publicistice vžil pojem *Zaolzie* (česky *Záolží*) zajímá dnes badatele ve Slezsku jako příklad specifického modelu kultury, v němž se od pradávna prolínaly různé a často velmi protichůdné kulturní vlivy, jejichž nositeli byli Češi, Poláci, Slováci, židé a také skupina německy hovořícího obyvatelstva, nad jejichž souhrným označením jako národa či národnosti lze vést diskuse. Německy hovořícímu obyvatelstvu na Jesenicku (a posléze i v jiných pohraničních územích Čech, Moravy a Slezska) se někdy říká *sudetští Němci* (významový obsah tohoto pojmu se průběhem doby měnil; srov. Pindák 1994, s. 435–438). Pro německy hovořící obyvatelstvo na území historicky zformovaného těšínského knížectví užívá prof. Edmund Rosner označení *Rakušané* s ohledem na existenci habsburské monarchie, do které Těšínsko náleželo až do konce první světové války. A jak si dále ukážeme, mýtus habsburské monarchie se odrazil také v tvorbě některých polských spisovatelů na Záolží.

V úvodu jsme lokalizovali oblast svého literárního výzkumu a jeho charakter, který má své limity. Chceme se zamyslet nad některými problémy, které zde vyvstávají při rozvoji česko-polské kulturní spolupráce na úrovni osobních kontaktů tvůrců, literárních kritiků a historiků i ve sféře ediční, především pokud jde o překlady. Jedná se o kulturní a literární fenomén, který stojí za pozornost pro svůj nadregionální význam nebo uměleckou hodnotu.

Období, ve kterém se nacházíme, tedy období intenzivních společenských přeměn a společenského pohybu, revokuje orientaci společnosti na přehodnocování vztahu k etnickému principu. Demokratizační procesy jsou u nás i v zemích východní Evropy zjevně provázeny výraznými pohyby v etnické sféře a s tím souvisejícími aktivitami v interetnické oblasti. Nové politické poměry a postup k demokratickému státnímu zřízení oživil některé záležitosti, týkající se řešení národnostní problematiky v Československu a v nově vzniklé České republice. Tyto otázky mají v etnické sféře buď své kořeny, nebo se do této sféry promítají (např. uspořádání státu, funkce a místo regionů v něm, otázky menšinových práv, organizací, možnosti jejich rozvoje, procesy asimilace a jejich interpretace). Působí hloubka tradic národně kulturního života ve zkoumaném regionu, trvání a intenzita interetnických či intraetnických vazeb, dosažený stupeň vzdělání a jazyk školního vzdělávání, úroveň a podoba národně politického života. Tím chceme naznačit, že národnostní problematika je mnohotvárná a souvisí s celkovým vývojem společnosti i jejich jednotlivých skupin. Navíc jde o tematiku, která je částí společnosti přijímána zpravidla velice vážně, nezřídka příliš emocionálně. Vyskytují se však také situace opačné povahy, kdy některé momenty interetnického soužití jsou brány s humorem.

S ohledem na skutečnost, že náš příspěvek metodologicky spadá do sféry literární sociologie, popřípadě sociologie umění, volíme jako odrazový můstek na začátku svého vystoupení stanovení několika tezí, na něž se pokusíme postupně odpovědět:

1. Spisovatelé na Záolží (také polští) mají z hlediska své sociálně profesní pozice od sametové revoluce všechny předpoklady pro rozvoj své tvůrčí činnosti.
2. V ediční sféře od roku 1989 vzrostl počet publikací psaných polskými spisovateli na Záolží.
3. Prohloubení vazby k mateřskému polskému národu sledujeme u polských spisovatelů na Záolží od sedmdesátých let v důsledku necitlivého přístupu české politické špičky. Naopak v posled-

ních pěti až sedmi letech se projevuje větší prohloubení vazeb na české kulturní prostředí, u nejmladší spisovatelské generace se projevuje asimilační aspekt, případně odklon od jejich tvorby v národním jazyce ovlivňují jiné mimoestetické důvody.

4. Fakt existence polských spisovatelů na průsečíku několika kultur se u autorů s nejvyššími uměleckými ambicemi projevuje jako obohacení jejich tvorby.
5. Polské středisko spisovatelů na Záolží významně obohatilo vědomí o české literatuře v Polsku díky četným překladům tvorby našich autorů. A opět díky bilingvistu literárních osobností spjatých se Záolžím se čeští čtenáři mohou seznámit s novými trendy polské literatury.
6. Kulturně-společenská aktivita spisovatelů na Záolží umožnila české kulturní veřejnosti se setkat s polskými spisovateli na území České republiky a polské kulturní veřejnosti s českými spisovateli a překladateli v Polsku.

V roce 1989 vzniklo Zrzeszenie Literatów Polskich w Republice Czeskiej (Sdružení polských spisovatelů v České republice), které je kolektivním členem Obce spisovatelů v Praze a Obce moravsko-slezských spisovatelů se středisky v Ostravě a Brně. Někteří členové ZLPC jsou rovněž členy Związku Literatów Polskich (Svazu polských literátů) nebo Stowarzyszenia Pisarzy Polskich (Spolku polských spisovatelů) a také Górnośląskiego Towarzystwa Literackiego (Hornoslezské literární společnosti) s centrem v Katovicích. Wilhelm Przeczek z Bystřice nad Olší je rovněž členem rady Obce moravskoslezských spisovatelů, takže zástupce polské národnostní menšiny je členem řídicí struktury profesní spisovatelské organizace. Z toho jednoznačně vyplývá, že polští spisovatelé žijící v České republice mohou dnes navazovat mnohostranné vztahy nejen s profesními organizacemi ve své vlasti, ale i v zemi svého mateřského národa. Polský spisovatel z českého Těšínska se tedy nachází v enklávě (z hlediska druhu osídlení v tzv. etnoreálné skupině), z níž je možno čas od času vystoupit, stát se součástí komplexnějšího systému. Výhody tohoto typu en-

klávy jsou tu zjevné, neboť je možné navazovat mnohostranný typ vztahů s bezprostředním okolím, s mateřským prostředím a s vyššími systémovými úrovněmi (kupříkladu s časopisy vycházejícími v Anglii, Německu, Francii, Švédsku a USA nebo se zahraničními kulturními institucemi). Tvorba spisovatelů na českém Těšínsku sice vzniká na okraji polského i českého literárního života, mimo kulturní centra, avšak především svými nejlepšími výkony svědčí o tom, že i na periferii mohou vznikat svěbytné umělecké hodnoty. Těšínsko je tedy schopno vyzařovat energii vlnovitě se šířící zpět do kulturních center (na polské straně to budou spíše Katowice a Opole než Krakov, na české straně nepochybně Ostrava i Opava zároveň). Jedná se zde o problematiku vztahu lokálního a globálního.

Prohloubení vazby k mateřskému národu v kulturním životě národnostních menšin sledujeme především po sametové revoluci. Občan komunistického státu žil ve společnosti, která byla centrálně řízena a kontrolována, nebylo dopřáváno sluchu lokálním kulturním iniciativám, specifickým kulturním potřebám různých etnik a za pozitivní a progresivní proces bylo vydáváno pozbývání identity národů a národností. Návrat k demokratickému systému se projevil oživením zájmu polské národnostní menšiny v České republice o charakter svého postavení ve společnosti, o náležité zhodnocení dosavadního vývoje i o nastínění vývojových perspektiv. Docházelo k přeměně nebo k obnově společenských a společenskopolitických organizací zaměřených na obranu práv národnostní menšiny, jejichž činnost byla dlouhodobě zakazována, omezována, případně odváděna do oblasti národopisné a kulturní činnosti. Náhlá ztráta dosavadních jistot, byť poskytovaných totalitním státem, přechod na podmínky tržního hospodářství s sebou nese jevy, jež mohou být etnickou menšinou vnímány zároveň s pocitem ohrožení, neboť mechanismy obrany menšinových zájmů i uspokojování oprávněných požadavků menšiny se ve společnosti teprve tvoří. Z tohoto hlediska byla společensko-organizační aktivita polských spisovatelů na Záolží skutečným předvojem

v úsilí o uspokojení kulturních potřeb a nároků polské národnostní menšiny.

Ve snaze o zajištění normálních podmínek pro rozvoj polské slovesnosti se kromě své práce v literární oblasti ujali práce na poli společensko-kulturním. Od roku 1974 byly organizovány semináře při Umělecko-literární sekci Polského svazu kulturně-osvětového (PZKO), jejichž programem byla literární setkání s účastí významných spisovatelů, literárních historiků a kritiků z Polska, organizovaly se literární soutěže. Sami záolžanští autoři se zúčastňovali literárních seminářů a soutěží v Polsku a řada z nich získala četná ocenění.¹ Stále častěji byly navazovány osobní kontakty s významnými polskými spisovateli, kteří přijížděli na autorská setkání na Záolží.

V 70. letech se přes politické okleštění kulturní činnosti na českém Těšínsku a přesto, že členové nových tvůrčích generací byli neustále vystaveni represi, podařilo rozvinout literární život v základních parametrech. V různých dobách od 50. do konce 80. let měla většina spisovatelů na Záolží zákaz publikování a dokonce zákaz práce v některých profesích jako školství nebo tisk (týkalo se to např. Pavla Kubisze, Henryka Jasiczka, Wiesława Adama Bergera, Janusze Gaudyna, Wilhelma Przeczka, Jana Rusnoka, Władysława Sikory aj.). Jedním ze způsobů vyplnění literatury z její vlastní tradice bylo zbavení autorů jejich vydavatelství. Na začátku 60. let nenabývalo platnosti rozhodnutí o převzetí práv polské edice Ostravského vydavatelství (pozdější vydavatelství Profil). Negativní dopad tohoto politicky motivovaného rozhodnutí se snažilo – s nejednoznačným výsledkem – napravit vedení Hlavního výboru PZKO snahou o vlastní ediční program. Po roce 1969 se řada polských spisovatelů vyjadřujících nesouhlas s agresí armád Varšav-

¹ Wilhelm Przeczek je laureátem mnoha literárních cen a vyznamenání za poezii a publicistiku: mimo jiné získal osm prvních cen v celostátních básnických soutěžích v Polsku (Varšavský básnický podzim, Zlatý kahan, Mimózový vavřík, Cena polského olympijského výboru, Cena Witolda Hulewicze za poezii psanou mimo Polsko, Cena opolského vojvody aj.).

ské smlouvy vůči obrodnému procesu v Československu ocitla na indexu a možnosti publikace jejich beletristických prací byly ještě více ohraničeny. Spisovatelé trvale žijící a tvořící v Československu občas tiskli knihy v Polsku, ale i to se neobešlo bez komplikací, jak o tom vydává svědectví Wilhelm Przeczek:

Dvacet let jsem nemohl v Československu vydat knihu. Až konečně v roce 1989 vyšla v ostravském Profilu má sbírka *Przeczenie kształtu*. Během té doby jsem vydával knihy v polských vydavatelstvích v Krakově, Opolí, Varšavě a Katovicích. Je pro mě dodnes záhadou, že se cenzura netýkala polských oficiálních vydavatelství. Vydavatelské smlouvy musely být uzavírány mezi oběma ministerstvy kultury, protože šlo o zahraničního autora. A tak v roce 1986, když v krakovském Literárním vydavatelství vyšla má sbírka *Księga urodzaju* se znovu projevil problém indexu zakázaných autorů. Z Prahy mi tehdy přišel dopis, že sbírka je vlastnictvím státu, protože její autor, i když je polským spisovatelem, má československé státní občanství (Przeczek, 2000).

Jestliže byli polští spisovatelé na českém Těšínsku nuceni se před rokem 1989 orientovat na vydavatelství v Polsku, pak se nyní obracejí rovněž na vydavatele v České republice. Jejich určitým kmenovým vydavatelem je českotěšínské nakladatelství Olza, kam se po zániku polské edice Profilu přesunulo těžiště polskojazyčné vydavatelské činnosti. Vznikla rovněž menší soukromá vydavatelství jako SAK Kazimierze Santariuse v Albrechticích u Českého Těšína nebo Vydavatelství Antoni Sochor jr. v Českém Těšíně a při tiskárně divadla v Českém Těšíně před dvěma lety zahájila svou činnost knižní edice Avion.

Zajímavým fenoménem je, že následkem postupných změn v národnostní struktuře se objevuje více česko-polských publikací. S pádem komunismu zmizela cenzura a jiné překážky formální povahy, ale objevil se problém finanční, když byly omezeny nebo zastaveny státní dotace. Navíc zaniklo ostravské nakladatelství Profil a s ním i polská edice, zaniklo jediné polské knihkupectví v Českém Těšíně.² Počet polských publikací přesto vzrostl, mj. díky

² Úplnější pohled na osvobozenou ediční činnost na českém Těšínsku podává podrobná stať Heleny Legowiczové 1997.

sponzorům a možnostem vydávat v Polsku. Každoročně bývají přidělovány granty Ministerstva kultury ČR pro vydávání děl příslušníků národnostních menšin.

Tvůrčí a kulturní inteligence polské národnostní menšiny sehrála v minulosti a sehrává i dnes důležitou a nezastupitelnou úlohu při vlastním etnokulturním rozvoji. Za pozoruhodný jev lze proto označit snahu střední a nejmladší generace polských spisovatelů na Záolží psát česky. Týká se to především dvou autorů – Renaty Putzlacher a Bogdana Trojaka.

Renata Putzlacher-Buchtová (nar. 1966 v Karvině) je autorkou několika básnických sbírek, z nichž poslední *Markétka hledá Mistrza* (*Małgorzata poszukuje Mistrza*, Český Těšín 1996) vyšla dvojjazyčně s českými překlady Vlasty Dvořáčkové a Ericha Sojky. Se svým manželem se přestěhovala před rokem do Brna a od té doby se datují její první zveřejněné pokusy o autorskou tvorbu v češtině a překlady do češtiny.³

Bogdan Trojak (nar. 1975 v Českém Těšíně) je autorem sbírky *Kunim štětcem* (Host 1996), která byla pozitivně přijata českou kritikou. Se svými přáteli založil ve vesnici Vendryně, kde má trvalé bydliště, časopis „Weles“. Redakce časopisu je česká, výjimkou však nejsou texty v polštině, což podtrhává příhraniční charakter tohoto literárního čtvrtletníku.

Co vede mladé polské autory k tomu psát v jiném jazyce než v mateřštině, ačkoli se jedná o autochtonní Poláky, nikoliv emigranty? K odpovědi na tuto otázku bude nutné se zamyslet nad jazykovým prostředím, v němž tito tvůrci vyrůstali a jazykem, kterého používají.

Pro příslušníky národnostních menšin a etnických skupin ve střední Evropě a v jiných částech Evropy a světa je příznačná dvojjazyčnost (bilingvismus) nebo mnohojazyčnost (polylingvis-

³ V měsíčníku „Alternativa-Nova“ (1997, č. 9, s. 458) Renata Putzlacher publikovala báseň *Druhá cesta do Brna* s poznámkou: „Brno, 25.1. 1997. Báseň jsem napsala česky (poprvé v životě). Nemá polskou verzi. R.P.“

mus). Dvojjazyčnost (nebo mnohojazyčnost) by však neměla vést k popření a ztrátě vlastního jazyka jako jednoho z nejpodstatnějších znaků vlastní svébytnosti, identity. I v takovém prostředí lze uchovávat nebo rozvíjet národní (národnostní) povědomí. Uchování a rozvoj kultury v jinonárodním prostředí má některá svá specifika a souvisí mj. s etnicitou a tradicemi. V novém prostředí, v tzv. druhé domovině, se příslušníci národnostní menšiny střetávají s odlišnými kulturními tradicemi, s jiným stupněm kulturní vyspělosti nového prostředí a s odlišnou intenzitou působení dalších národních kultur.⁴ Autochtonní mluvčí v každodenní komunikaci používají více jazykových kódů, které střídají v závislosti na typu komunikační situace, jazykové kompetenci partnera v komunikaci nebo podle tématu rozhovoru. Občané polské národnosti navštěvovali zpravidla zdejší polské školy a kromě těšínského nářečí mluví, ovšem s nedostatky, také česky a polsky. To, který standardní útvar ovládají lépe, zda polštinu nebo češtinu, je, zejména u střední a nejmladší generace, spíše individuální a je dáno povahou prostředí, kde mluvčí získal největší řečovou praxi (např. kde studoval, kde vykonával své zaměstnání), ale také rodinným prostředím, jazykovou příslušností rodičů nebo životního partnera a jiných osob, s kterými je mluvčí v kontaktu. Renata Putzlacher v rozhovoru s Drahomírem Šajtarem uvádí, že kvůli dobrému zvládnutí polštiny se po absolvování polského gymnázia v Českém Těšíně rozhodla vystudovat polonistiku na Jagellonské univerzitě v Krakově (srov. *S Renatou...* 1997, s. 486). Pak pracovala jako dramaturgyně polské scény Těšínského divadla, kde mj. upravovala polské dramatické texty. K jazykové situaci svého prostředí se vyjádřila takto:

⁴ Pojem *nové prostředí* platí pro polskou menšinu v ČR jen z menší části, protože obyvatelstvo Těšínska, které se dnes hlásí k polské národnosti je na tomto území autochtonní a obývá asi 800 km² Těšínska, tedy většinu jeho historické části, jež se nachází na území dnešní České republiky. Polští emigranti, kteří se usadili v nejrůznějších místech ČR hlavně po druhé světové válce, jsou rozptýleni, tedy netvoří kompaktní společenství s rysy národnostní menšiny.

Chodila jsem do polských škol tady, v Českém Těšíně, kde jsme měli také pochopitelně hodiny češtiny. Ale největším zádrhelem (dnes z odstupu to tak cítím) bylo to, že ve školách, na chodbách, na ulici jsme všichni mluvili místním nářečím, tj. šílenou smíšeninou slezského nářečí, polštiny, češtiny a němčiny. Takže vlastně jsem trojjazyčná. Hodně místních obyvatel proto dnes neumí dobře ani polsky ani česky. [...] Určuje nás jazyk našeho dětství, jazyk, ve kterém nám četli pohádky, ve kterém jsme říkali první slova, ve kterém jsme se modlili. Pro mne to byla polština, takže moje literární začátky byly nutně polské (*S Renatou...* 1997, s. 486).

Pokud jde o Bogdana Trojaka, nepodařilo se nám objevit žádné jeho písemné vyjádření, proč píše česky. Faktem zůstává, že po ukončení polského gymnázia v Českém Těšíně studuje Právnickou fakultu Masarykovy univerzity v Brně, kde vyučovacím jazykem je samozřejmě čeština. Trojak však píše poezii i v polštině. Ve druhém ročníku básnické soutěže v českém a polském jazyce „Ikarovo křídlo” 7. listopadu 1997, kterou uspořádala Obec moravsko-slezských spisovatelů spolu s polskými partnery (s redakcí katovického měsíčníku „Śląsk”, Hornoslezským literárním sdružením v Katovicích a těšínskou skupinou HLS za spoluúčasti Odboru kultury Vojvodského úřadu v Katovicích a pod záštitou Samosprávy katovického vojvodství) a která je zasvěcena uctění památky dvou polských letců Żwirka a Wigury (tragicky zahynuli v roce 1932 na Těrlicku při přeletu z Varšavy na aviatickou soutěž v Brně), získal Trojak druhou cenu za dílo v č e s k é m jazyce. Při veřejném čtení prací se prezentoval také svými básněmi v češtině i v polštině s ohledem na převážně polské publikum.

Téměř desetiletý věkový rozdíl mezi oběma tvůrci umožňuje hovořit o pokolení reprezentovaném Bogdanem Trojakem jako o nové básnické generaci na Záolží, dokonce související i s nejmladší básnickou generací českou, tj. s mladými autory narozenými kolem roku 1975.

Lze tady podotknout, že mluva nejmladší generace Poláků žijících na českém Těšínsku, tzn. od mateřských škol po střední školy, byla objektem šetření Ireny Bogoczové z Katedry českého jazyka Filozofické fakulty Ostravské univerzity. Východiskem

jazykového výzkumu bylo určení jazykového původu těšínské mládeže. Z šetření vyplývá, že vazba místní polské mládeže je jednoznačně silnější na těšínské nářečí než na polštinu, byť je respondenty polština považována za mateřský jazyk. Svým jazykovým kódem, lokálním dialektem, se mladí Poláci z českého Těšínska odlišují při návštěvách Polska od příslušníků národa, k němuž se hlásí. České prostředí je mladým Polákům ze Záolží bližší, navíc se respondenti zajímají o dění v ČR daleko více než o informace týkající se Polska. Dlouhodobé používání standardního útvaru polštiny by jim dělalo potíže. Projev ve spisovné polštině ve svém rodném prostředí chápou jako nepřírozený. Jazykový projev v současné době nejmladší generace místních Poláků bude čím dál, tím víc ovlivňován expanzivní většinovou češtinou, domnívá se Irena Bogoczová (1995, s. 71–73).

Česká tvorba Bogdana Trojaka může mít motivaci ve výše zmíněných jazykově-asimilačních příčinách. Pokud jde o střední generaci polských autorů, pak je literární tvorba v češtině domácí (polskou) kritikou v lepším případě hodnocena jako směřování k ideji evropanství a všelidské jednotě, v horším případě jako projev servility (srov. Przeczek 2000).

Kultura národnostních menšin a etnických skupin má některé zvláštnosti, které vyplývají z jejího postavení v jinonárodním sociokulturním prostředí. Jsou to:

- vztah ke kultuře národa, jehož jazykem se mluví a kterou se snaží rozvíjet ve svém prostředí;
- vztah menšinové kultury ke kulturní tradici tzv. mateřské země;
- vztah ke kultuře národa své tzv. druhé vlasti.

Tento trojí vzájemně se prolínající vztah můžeme nazvat trojkontextovostí. Ta se výrazně projevuje zvláště v umělecké tvorbě představitelů národnostních menšin a etnických skupin. Poetika literárních děl spisovatelů národnostních menšin bývá odlišná od poetiky literatury země předků i od poetiky literatury jejich druhé vlasti. A zároveň je jiná než poetika exilové či emigrantské litera-

tury. Tato odlišnost vyplývá z funkce textu a z toho, ke komu se text obrací. Tvůrce, který vstřebal jak původní literaturu mateřské země, tak také literaturu dané národnostní menšiny, ale také podněty z literatury druhé vlasti, zpravidla adresuje text svého díla čtenářům ze všech těchto tří potenciálních recipientských obcí. Na Záolží se o to s úspěchem pokoušejí autoři s nejvyššími literárními ambicemi a opět bych zde jmenoval Wilhelma Przeczka, Renatu Putzlacher a Lucynu Waszkovou (Wilhelm Przeczek vydal své knihy jak v Čechách, tak v Polsku, a zároveň z jeho tvorby vyšly výběry v překladech do češtiny⁵; Lucyna Waszková je autorkou dvou polských sbírek poezie, z nichž vyšel český výbor a překlad poslední sbírky⁶; Renata Putzlacher se výboru do češtiny zatím nedočkala, pouze její poslední sbírka je dvojjazyčná, nicméně věříme, že se autorka někdy v budoucnu pro český výbor své poezie také rozhodne). V poslední době se u některých spisovatelů tzv. dobrého průměru ze Záolží setkáváme se snahou uvádět svou tvorbu také do češtiny (například u Marie Chrašcinové⁷).

Pokud jde o odraz multikulturního (těšínského) prostředí v konkrétních dílech těchto básníků (odkazují také na naše studie k tomuto tématu: Martinek 1998, s. 26–28), lze říci, že u každého z nich se postavení na průsečíku několika kultur projevuje různě. Tak Wilhelm Przeczek se ve své tvorbě inspirované Záolžím projevuje jako bystrý a citlivý pozorovatel-regionalista, chápeme-li regionalismus pozitivně jako určitý stav společenského vědomí, které dominuje ve společnosti obyvatel regionu a v jejich názorově

⁵ Výběry z poezie Wilhelma Przeczka v češtině: *Promlčený počet štěstí* (1991, ed. I. Šajner), *Příliš pozdní milenec* (1996, ed. J. Šofar), *Intimní bedekr* (1998, ed. L. Martinek). Prózy W. Przeczka přeložené do češtiny: *Břečtan a jiné strašidelné povídky* (Karviná 1992), *Bienále pivní pěny* (Albrechtice u Českého Těšína 1995), *Hudba z nebe* (Opava 1995).

⁶ Překlady a výběry z poezie Lucyny Waszkové v češtině: *Koncert na přání* (Ostrava 1994), *Čtyři období lásky* (Albrechtice u Českého Těšína 1996).

⁷ M. Chrašcinová, *Čas písně*. Přel. L. Martinek a W. Przeczek, Olza, Český Těšín 1997, 46 s.

tvůrčích kruzích (a které se váže rovněž k ekonomickým, kulturním a politickým aktivitám daného obyvatelstva).

Básně Lucyny Waszkové mají převážně reflexivní charakter a jsou ukotveny v časoprostoru města konce dvacátého století a v jeho všednodenních kulisách. Není přitom podstatné, zda je tu toposem Český Těšín (a terén Záolží), což odlišuje Lucynu Waszkovou od jejích generačních soupeřů (Renaty Putzlacherové a Jacka Sikory), ani to, že autorkou veršů je Polka, *ergo* příslušnice národnostní menšiny. Jazyková diference pro ni není příležitostí k ideové tematizaci, promítá se však – o to bolestněji – do jejích soukromých vztahů. Město je pro autorku zástupným znakem, metonymií. Lyrický subjekt vnímá současnou interetnickou situaci *intra muros*, nikoliv *extra muros*. Nemluví se tu často ani tak o světě, jako spíš o duši ve světě. Autorce je vlastní metoda stříhu, čímž vzniká pestrá a přitom jemná mozaika složená z malých (ale také velkých) paradoxů, stavebním prvkem jsou drobnosti, promítá se do věcí, jejich ožívování, personifikace. Všednodenní existencialismus je tu oproštěn patetičnosti, tvorba Waszkové má blízko k existencialismu křesťanského, Heideggerovského typu.

Lyrický subjekt debutantské sbírky *Próba identifikaci* (*Pokus o identifikaci*) Renaty Putzlacher s ironií i sebeironií ověřuje nejrozličnější aspekty regionu, podrobuje ho rozličným zkouškám a (abych parafrázoval Marcela Prousta) hledá v něm přítomný čas doby. Autorka se tedy pokouší o identifikaci se zemí svých otců, avšak ta vyznívá groteskně, neboť tu sledujeme napětí mezi soukromou a veřejnou. Distance od omezujících národních stereotypů, hesel, mýtů a tradic je tady traktována jako apel mládí na duchovní povznesení se nad dosavadní hodnoty polské enklávy a nalezení hodnot nových.

K dalšímu průzkumu kulturní symboliky regionu Záolží a geneze svého rodu se Renata Putzlacherová vrátila čtvrtou autorskou sbírkou *Ziemia albo-albo* (*Země buď-anebo*, Český Těšín 1993). Z hlediska stylizace umělecké, ale také lidské autostylizace, zde Renata Putzlacherová započala vytvářet svůj mýtus „vnučky mo-

narchie” (z básně *Wnuczka monarchii*), narozené pro provincii, obyvatelky „čtvrtého rozměru” (z básně *Dorastanie do rodowodu*), zdůrazňující své rakousko-ukrajinsko-haličské kořeny nejen ve struktuře básně, ale také v autorské předmluvě ke sbírce.

Na českém Těšínsku rovněž existují autoři, kteří píší tvorbu folklorního rázu (Anna Filipek, Ewa Milerska, Aniela Kupcowa). A byla a je zde skupina autorů úzce svázaných se svým střediskem a pouze jemu sloužících. Budiž k tomu řečeno, že ačkoliv tvorba autorů jako Władysław Sikora, Jan Pyszko, již zemřelí Pavel Kubisz a Henryk Jasiczek nepřekračuje nebo nepřekračovala regionální a etnický horizont, mnohdy využívají (využívali) velmi moderních vyjadřovacích prostředků, nežádka odvozených z polské nebo světové literární avantgardy.

Není pochyb o tom, že vzájemný kontakt a plodné ovlivňování české, polské a také slovenské literatury je potřebné a užitečné. Jan Mukařovský v této souvislosti zdůrazňoval, že pro podobu a uplatnění cizích vlivů v národní literatuře je rozhodující, jak se jejich vstupu otvírá nebo jak se ho dožaduje literární systém svými aktuálními potřebami. Jednotlivá národní umění se podle něho nestýkají na základě podřízenosti ovlivňovaného ovlivňovanému, ale na bázi vzájemné rovnosti (Mukařovský, 1966, s. 115).

Polští spisovatelé na Záolží *ex private industria* velkou měrou přispěli k reprezentaci kulturních hodnot v trojúhelníku tří národních, charakterem jazyka vzájemně si blízkých literatur.

Jak již upozornil Ivan Dorovský na mezinárodním kolokviu „Etnika v pohybu”, konaném na přelomu května a června 1994 ve Slezském ústavu Slezského zemského muzea v Opavě, kulturní aktivita příslušníků národnostních menšin a etnických skupin není ještě všude dostatečně zhodnocena, třebaže výrazně přispívá a přispívá k vzájemnému poznávání a sbližování národů a jejich kulturního dědictví (Dorovský, 1995, s. 21),

a proto náš příspěvek je skromný pokus o rekognoskaci terénu, který se může v budoucnu stát významným pilířem dobrých česko-polských vztahů ve sjednocené Evropě.

Literatura

- Bogoczová I., 1995: *Jazyk – významný etnoidentifikační činitel*, „Slezský sborník” [Opava], č. 1–2, s. 71–73.
- Dorovský I., 1995: *Kultura národnostních menšin a etnických skupin v Evropě*, „Slezský sborník” [Opava], č. 1–2.
- Legowiczová H., 1997: *Wydawnictwa zaolziańskie po roku 1990*, [in:] *Watra*, Bielsko–Biala–Cieszyn.
- Martinek L., 1996a: *Doslov*, [in:] L. Waszková, *Čtyři období lásky*. SAK, Albrechtice u Českého Těšína, s. 42–45.
- Martinek L., 1996b: *Doslov*, [in:] R. Putzlacher, *Matgorzata poszukuje Mistrza. Markétka hledá Mistra*, Avion, Český Těšín, s. 146–152.
- Martinek L., 1997: *Současná překladatelská aktivita polských spisovatelů na Záolží*, [in:] *Česká a slovenská literatura dnes*, Ústav pro českou literaturu AV ČR–Slezská univerzita, Praha–Opava.
- Martinek L., 1998: *Wilhelm Przeczek - »Intimní bedekr«*, „Těšínsko”, č. 1, s. 26–28.
- Mukařovský J., 1966: *Studie z estetiky*. Ed. K. Chvatík, Praha.
- Pinďák Fr., 1994: *Sudety, termín zeměpisný?*, „Akord”, č. 8, s. 435–438.
- Przeczek W., 2000: *Marzenia o wspólnocie odrębnej*. Rukopis referátu předneseného na konferenci „Culture of Time of Transformation” v Poznani.
- S Renatou Putziacherovou, 1997, „Alternativa–Nova”, č. 9, s. 486.